

00005 – Baegnjuni - Hrvati

agrarna

izbjeglica

dragutin

u

2022 - 1956 = 66

* * *

=====

* * *

Hrvatsko Slovo, Year IV/Number 194 Zagreb, January 8, 1998**Sion-Harwatje zayk tar sega bješydoj****Early Croatian Language and its proto dialects**

You will first ask yourself what unusual language is used in the header? This is how Croats spoke during their arrival on the Adriatic, later in the time of king Zvonimir during the writing of the Baska Tablet and repeatedly in some of the ancient Glagolitic texts.

GODINA IV./BROJ 194 ZAGREB, PETAK, 8. SIJEČNJA 1998.

*Sion-Harwatje zayk tar sega bješydoj***RANOHRVATSKI JEZIK I NJEGOVI PRADIALEKTI**

Prvo ćete upitati koji je to čudan jezik u naslovu? Tako su govorili Hrvati pri doselidbi na Jadran, potom kralj Zvonimir pri postavi Bašćanske ploče i njime je pisan dio starohrvatskih tekstova na glagoljici. Slovencima i Gradišćanskim Hrvatima, otočnim "Bodulima" i zagorskim kajkavcima ne trebaju prijevodi, jer razumiju te glagoljske izvornike. Kod nas se u zabačenim selima još danas ili donedavno u XX. stoljeću govorilo bar 6 srednjovjekih pradialekata sličnih glagoljskim tekstovima (poblize o tim pradialektima u karlovačkom "Ognjištu" br. 6-9). U bivšoj Jugoslaviji su istraženi govori koji ulaze u "srpskohrvatski dijasistem", a ovakvi nepodobni dialekti koji se ne uklapaju u taj ideološki okvir su većinom zanemareni, neka izumru neproučeni.

- Baegnjunška prakajkavica je jedini bolje proučen i očuvan ranohrvatski pradialekt s više tisuća govornika u sjevernom Zagorju oko gornje Bednje. To je izvorni govor kraljeva dinastije Slavnikovići u Bijeloj Hrvatskoj na Karpatima i potom banova sjeverne ili Panonske Hrvatske u srednjem vijeku. Iz njega se je potom razvila poznata novovjeka kajkavica sjeverozapadne Hrvatske i kajkavski govori Gradišća.

- Brajska besyda je srednjovjekni pradialekt Istre u nizu glagoljskih zapisa, a sad se još govori o gorskim selima na zapadu Ćićarije iznad Buzeta. Iz nje je potom nastala kajkavska ikavica, koja se je do Turaka govorila od Istre preko Korduna do Moslavine, ali je danas potisnuta u rastrgane oaze donje Soče, Pokuplja, Sutle i dijela Gradišća. Ona je bila književni jezik hrvatske elite u doba Zrinskih i Frankopana, a da nije bilo njihova smaknuća sigurno bi ostala hrvatskim standardom mjesto vukopisa.

- Murlaška besida je srednjovjeka praikavica Herceg-Bosne, kojom su do XX. st. govorili još malobrojni katolici u selima oko Glamoča, a sad je već izumrla zbog odselidbe i uništenja tih sela nedavnim ratom. Danas su od nje preostali još zapisi na stećcima i mjestopis (toponimi) oko Glamoča do Livna, npr. Yenit, Aywatat, Zugwa, Ozirna, Suturba, Sevendut, Bleynatorna. Iz toga nastaje stara ikavska čakavca u tekstovima na bosančici, a danas u jugozapadnoj Bosni (Livno-Rama) do Poljica. Nakon Turaka miješanjem prelazi u novu poluikavsku štakavicu u Bosni i dalmatinskoj Zagori.

- Jekavska čakavica je srednjovjekni pradialekt Crvene Hrvatske, koji je još vidljiv iz starog mjestopisa duž južnog primorja Neretva-Skadar, a u zaleđu do Trebinja, Ljubinja i na dubrovačkim otocima. To je bio i govor Duklje (Zete) do katoličkih banova Balšića, a u Dubrovniku ovako pišu književnici do Držića. Danas su mu još zadnji živi ostatci otok Lastovo, Janjina na središnjem Pelješcu i lučica Bigova (Trašte) pred ulazom Boke. Od drugih čakavaca se ovi najjužniji odvajaju glasom "jat" kao je, ali su po ostalom izgovoru slični primorskim čakavcima, a ne štokavcima.

- Kyrška bešeda je arhaična pračakavica iz gorskih sela na bitorajskoj visoravni, a u srednjem vijeku se je šire govorila od Bakra duž Vinodola i u dijelu Like. Njome je pisan Vinodolski zakon u XIII. st. i niz drugih glagoljskih tekstova iz Hrvatskog primorja. Iz tog praoblika su potom nastali drugi novovjekni čakavski govori od Kvarnera do Dalmacije i dio iseljeničkih govora u Gradišću. Sličan je

idući govor:

- Veyska zayk (domaći naziv) ili cakajščina (podrugljiv nadimak okolnih čakavaca) je izrazito najstariji ranohrvatski pradijalekt iz ranih glagoljičnih tekstova npr. "Verbanske štatuti" i završni dio Bašćanske ploče od opata Dobrovita. Ovako su govorili južni praikavci od VI. st. pri selidbi iz Ukrajine do Jadrana, pa u srednjem vijeku duž velebitskog primorja Klenovica - Jablanac i na otocima Krku i Rabu, a do sredine XX. st. još samo u 3 brdska sela na krčkom gorju "Veyske helami". Danas već izumire i tako tek povremeno govore poneki starci u obiteljskom krugu. Od svih slavenskih govora ovaj se oštro izdvaja nizom osobitosti: pred imenicama je posebni član sey (= der, the) ili neodređeni uon (ein, a), augmentativ imenica i superlativ pridjeva imaju osobit predmetak sion- (bez slavenskog naj-), imenice tvore antički plural na -oj i ženski na -aj kao starogrčki i hetitski jezik, a glagoli imaju posebne oblike optativ i necesativ kao jezici Starog Istoka. Osobite čestice u vejskom su sca (što) i kay (gdje), a "jat" je muklo-preglašeno y (slično ž). U vejskom su očuvani prastari indovedski glasovi: kh, sc (vede: sk), bj (vede: bh), tj (vede: th) itd. Sam naziv "veyski" je predslavenski, indovedskog podrijetla: u Vedama Veyah i Avesti Vaejo = domovina i slično u vejskom veye = zavičaj, veyska = iskonski, veyaan = zemljak.

Kao u sumerskom i baskijskom, grad je na vejskom "uri" npr. Uri-Harwatje (grad Zagreb), Ur-Hatyah (Ankara), Ur-Mišyreh (Kairo), Ur-Semerna (Mexico City) itd. Od 12.000 zapisanih vejskih riječi, tek je 51% slavenskih, 18% kao prajezici Starog Istoka, 12% romanskih, 7% starogrčkih, samo 3% kao Srbi itd. Zbog starosti i glagoljskih tekstova, veyski je već razvio svoj pradžavni pravopis s osobitim znacima i hrvatskim brojevima: .A. (1), .B. (2), .J. (10), .R. (100), .Č. (1.000), ~ (+), .(:), ; (?) itd. Zbog staroga nesrpskog rječnika, gradskim su štokavcima ovi naši pradijalekti posve nerazumljivi kao neki strani jezici, npr. veyski: "Uri-Harwatje yenaar .Č.C.P.Z." (= Zagreb, siječanj 1999), "Sey poštyl imy sekhaan tar tuhici" (Na krevet su plahta i jastuci), "Sionvela macaar eš vaon darmuun poli warskeg buymera" (Divovski bor je u šumi uz planinski izvor), "Meyon sionoćal sevidu uon lopraan tar seune zueždoj" (Kroz dalekozor je vidljiv zrakoplov i puno zvijezda).

Ranohrvatski predslavenski epovi: Uz glagoljske zapise i pučke pjesme, u vejskom je očuvana i najranija prahrvatska književnost iz antike: 9 opsežnih epskih legenda "Veyske Povede" koje su se od pradomovine "goangale" uz glazbenu pratnju sopylih tar sjurlih. One nam pričaju od naše prapovijesti do srednjega vijeka: o Božjem stvaranju svijeta, pranarodu Mitana od kojih potječe Veyska zayk, zemljama Hatya tar Mišyre, bitkama kod Troje i Korinta, kralju Šalamunu, pomorskoj selidbi naše flote "Noavje Harwatje" od Azova do Jadrana, o našem oceanskom kitolovu (orkulatva) i ranoj plovidbi duž zapadne zemlje Semeraye, o Crvenim kraljevima i crvenokoščima (Semerane), o kralju Zvonimiru, Tatarima i Frankopanima. Ovi epovi navode naš predkršćanski panteon "Seune Nebešniki" (Zbor bogova) koji stoluju na velebitskom vrhuncu Sveto Brdo: dobri duhovi Sewyšna (Gospod Bog), Semera (Sreća i ljepota), Hayebaj (Kišni duh), Vyntja (Sveti ždral), Ulykva (Duh masline) i dolje zli crni domoni Šayta (Sotona), Tohor (duh leda i smrti), Tjarmaal (duh rata i potresa), Mantratja (aždaja), Štryguun (vještac), Bakodloak (golemi Prabik), a pomorski duhovi Khulap (Duh plovidbe), Šyuun (Orkanski zloduh), Orkuul (čudovište Velekit) i Macyć (ribarski duh) su šire poznati u jadranskim legendama od Istre do Dubrovnika. Ovi naši "goangi" su stilom i sadržajem slični nordijskim Sagama i grčkim epovima, a odraz su naše rane urbano-pomorske civilizacije i oštro se razlikuju od skromnih seljačkih bajka u inih Slavena, kojima smo bili ideološki kljukani u jugo-školama.

Ranohrvatske sličnosti pradijalekata: Dok se znalo samo za jedan čudan dialekt kao baegnjunski, to se smatralo tek lokalnim odstupanjem - ali sada čak 6 sličnih pradijalekata već složno pokazuju na starohrvatski diasustav (skup srodnih dialekata) podrijetlom iz ranohrvatskog prajezika istodobnog s praslavenskim. Da su hrvatski i srpski navodno postali iz zajedničkog srpskohrvatskog i ranijeg južnoslavenskog, onda bi im najstariji dialekti trebali biti najbliži, ali je ustvari baš obrnuto! Svi se ovi pradijalekti oštro razlikuju od srbijanskog s kojime imaju tek po 5-12% zajedničkog rječnika, a baš najstariji Veyska zayk uglavnom nema veze sa Srbima tj. jedva 3% sličnih riječi, a i te su različite po naglasku i padežima. Dakle od iskona hrvatski i srbijanski nikad nisu bili jedan jezik i naknadno su se približavali, a slični su tek odnedavna zbog vukovskog nasilja u Jugoslaviji. Iz zbira

ovih 6 pradijalekata su danas već poznate glavne značajke za 2 rane faze razvitka i iskona hrvatskog jezika. Svi naši pradijalekti svojim zajedničkim oznakama pokazuju osobitosti starohrvatskog jezika pa ovaj skup pradijalekata već nedvojbeno dokazuje da je u ranom srednjovjekovlju od VII.-XII. st., istodobno s crkvenim staroslavenskim već postojao i drugi paralelni starohrvatski jezik u pučkom govoru. Iz sličnosti najstarijeg veyskog i baegnjunskog koji nastaju još prije doselidbe, slijedi da je još u antici od I.-VI. st. postojao ranohrvatski prajezik Harwatje, istodoban i paralelan s prvim praslavenskim.

Slično pokazuju i nedavni ruski nalazi (Aleksandar Istrin) prve praglagoljice na Krimu iz V.-VII. st., kojom se je pisao ranohrvatski još odavno prije Ćirila i Metoda. Tim su antičkim ranohrvatskim govorili naši pučani, dok je obrazovana elita rabila i grčki, tada svjetski jezik (2 ploče iz Tanaisa). Iz zajedničkih osobina tih pradijalekata slijede glavne značajke srednjovjekovnog starohrvatskog: naglasak je češće pri kraju riječi, uz nazočnost starih glasova w i y (ž), obilje dvoglasa i poluglasa, u povratnim glagolima i futuru su čestice se i će uvijek ispred glagola (a nikada iza kao u Srba), umjesto srboštokavskih skupova "št" i cr-je bilo praikavsko šć i čar ili prakajkavsko šć i čer-, a vokalno "r" kao praikavsko ar ili prakajkavsko er, izostaju noviji glasovi "dž" i "lj", nema srboštokavskih plurala na "-ovi" niti "-evi" nego kratki starohrvatski na -i. Antički je ranohrvatski Harwatje iz Azova i Krima imao glas kh, još bez slavenskih dj, dž, lj i nj, futurno te- i povratno se-spojene kao prefiksi pred glagolom, muški su plurali na -e i ženski na -i (obratni od južnoslavenskih), naglasi su uglavnom na kraju riječi (poput francuskog), a nikada na početku. Ranohrvatski je bio ikavski, pa takav glas "i" u sličnim riječima imaju nama bliski Ukrajinci, stari Irci (biel, briga: brdo, snigid: snijeg, dvi: 2) i Iranci: di (gdje), mih (mijeh), bida (bijeda), sidat (sjesti), mist (mjesto), diver (djever), smišin (smiješan) itd.

Već od antike je hrvatski primio niz klasičnih romanizama i po tom se razlikuje od inih slavenskih jezika. Naš antički Harwatje još ne pripada slavenskoj nego indoiranskoj skupini, gdje su mu najbliži osetski i kurdski. Vjerojatno je, ali još nedovoljno proučeno nadovezivanje ranohrvatskog iz indovedskog Harahvaiti u Afganistanu i mitanoarijskog prajezika Hurrwuhž u Kurdistanu. Pri našoj selidbi iz Ukrajine od VI. st., na jugu slabo slavizirani primorski praikavci uz Crno more odmah idu do Jadrana, a sjevernije jače slavizirani prakajkavci idu duž Karpata do Bijele Hrvatske (potom u Panoniju), pa s ovim razlazom nastaju naši prvi pradijalekti, veyski i baegnjunski. Tada počinju uzajamna susjedna prožimanja sa Slavenima i mnoge zajedničke "slavenske" riječi indovedskog tipa zapravo su antički prakroatizmi iz ranohrvatskog. Južnoslavenska se čestica "što" razvila ovako: praslavenski čto ř starije što ř novije šta. Istodobno u indohrvatskom sustavu, ta čestica prvotno u Vedama i Avesti glasi ca kao u naših cakavskih Bodula na otocima i potom se razvija: vedsko-bodulski ca ř primorski ča ř bosanski šća ř novije šta kao odraz hrvatsko-slavenskog miješanja (hrvatsko šća + slavensko što = novije "šta").

Današnja važnost pradijalekata: Ovi su naši pradijalekti očiti i živi dokazi, da je hrvatski oduvijek bio poseban jezik i da prije Jugoslavije nikad nije imao bližih veza sa srbijanskim. Zato ih moramo, zajedno s pripadnom etnokulturom svestrano proučiti, dok još nisu nestali pod pritiskom škole i javnih medija, jer će zauvijek ostati naša nacionalna sramota, ako šutke izumru zbog nemara ili ideologije. Po ugledu na civilizirane europske zemlje u spašavanju izumirućih jezika, tako se i u nas na ugrožena područja arhaičnih govora, osobito baegnjunski, veyski i lastovski, uz državnu pomoć trebaju postaviti etnoparkovi s dvojezičnim nadpisima i etničke radiostanice koje će stalno emitirati na ugroženom govoru. Time se postiže ugled tog govora, njegova stabilizacija i potom čak porast govornika: npr. Wales, Retoromani itd.

"Srpskohrvatski" jezik i njegov slavenski iskon dosad su bili glavni dokazni stup isključivo slavenskog podrijetla Hrvata u svrhu postojanja Jugoslavije, ali s upoznavanjem tih 6 pradijalekata i ranohrvatskog prajezika, ova ideološka manipulacija slavenstvom postaje vrlo sumnjiva. Očito slavenski udjel u Hrvata nije više jedini niti glavni u našem podrijetlu: već uz staroslavenski postojao je i starohrvatski sustav pradijalekata, a uz praslavenski i ranohrvatski jezik Harwatje s međusobnim susjednim utjecajima iz kojih nastaju kasnije sličnosti. Na isto već odavna upućuje hrvatska etnokultura, prapovijesni nalazi i antropologija, ali to uporni jugolingvisti i jugohistoričari ne žele ni čuti, a glavni "naučni" dokazi bili su zatvori i ubojstva neistomišljenika: Kerubina

Šegvića, Milana Šufflaya, Mihovila Lovrića itd. Sad ne smijemo ići u drugu krajnost i umjesto sveslavenskog fanatizma tj. dosadanjeg slavenorasizma protiv Neslavena, opet kroz primitivne crnobijele naočale ideološki tvrditi da smo npr. čistokrvni Iranci. Zato treba objektivno i stručno proučiti glavne sastavnice u dugom i složenom oblikovanju Hrvata, njihova izvornog jezika i etnokulture.

Poredba staroga i ranohrvatskog s novohrvatskim: u XIX. st. je još slično do pola našeg rječnika, ali sad zamalo ništa. Kako i zašto, jasno je sažeo Bulczu Laszlo 1996: "Kratko i jezgrovito rečeno, prošlost je jezika hrvatskoga sjajna, sadašnjost mračna, budućnost neizvjestna. U djelima se ranijih književnika zrcali pravo biće jezika hrvatskoga, pravopisa i porabe jezične. Sve je to obrazbeno blago odvrženo i poslano u ropotarnicu poviesti... Budući nam je izvorni jezik hrvatski iz mozga izpran, unatoč mnogostoljetnoj svojoj poviesti, hrvatski je jezik danas lišen prošlosti."

Vukovskim terorom u Jugoslaviji, sve Srbima nepoznate, starohrvatske i indoiranske riječi ukinute su i izbačene kao "ustaške novotvorbe" (tj. praustaške?) i zamijenjene ijekaviziranim srbizmima i turcizmima, do XIX. st. nepoznatih u hrvatskom. Do 70% rječnika nam je izmijenjeno i tzv. "hrvatski" izjednačen s govorom pravoslavnih Vlaha u BiH, a posve različit od nedavnog pravog hrvatskog. Dubrovački pisci, Šenoa, Kumičić i drugi pretiskani su na krivotvoreni vukopis i time jezično drogirani cijeli naraštaji učenika i čitatelja. Tako je presječen dvomilenijski kontinuitet hrvatskog jezičnog razvitka i to nije više formalno pitanje pravopisa, nego masakra većine hrvatskog rječnika: samo primjenom korienskog pravopisa to će ostati "srbokorjenski".

Prije Jugoslavije su većina Hrvata ikavci (2/3) i kajkavci 1/4, a jedva 7% ijekavci (Slunj, Konjic, Stolac i Boka). Zato je sada čak i slovenski po rječniku puno bliže nedavnom hrvatskom od toga "našeg" vukopisa. Kad bi hrvatski kraljevi ustali iz groba i progovorili, vukovizirani Hrvati ne bi ih uopće razumjeli, a oni bi nas smatrali Srbima. Ovo je već katastrofično stanje jezične anarhije i nametanja tuđega kolonijalnog rječnika, a ključno žarište tog mnoštva srbizama u Hrvatskoj dosad je isti jugo-jezik iz HRT. Taj jezični salto-mortale i propast izvornog jezika je naš najteži nacionalni poraz nakon gubitka države 1102. Narod bez svoga jezika je polunarod i njegova država samo tampon-tvorba. To je predvidio Pavao Štoos još u doba Bečkog dogovora: "Vre i svoj jezik zabit Horvati, hote ter drugi narod postati!"

Andrija-Željko LOVRIĆ
Marijan HORVAT-MILEKOVIĆ